

GEZİCİ KÜTÜPHANELER

HÜSEYİN ODABAŞ

GEZİCİ kütüphane hem belli bir yere bağlı kalmaksızın sürdürülen kütüphane hizmetlerini hem de söz konusu işlevi yerine getirirken kendisinden yararlanılan aracı ifade eden bir terimdir. Yabancı kaynaklarda daha çok 'bookmobile', 'travelling library' veya 'mobile library' olarak ifade edilen gezici kütüphaneler, Türkçe kaynaklarda bu terime ek olarak 'mobil kütüphane' ve 'tekerlekli kütüphane' olarak da adlandırılmaktadır.

Gezici kütüphane, kütüphane materyalini ve hizmetlerini mevcut veya potansiyel kullanıcılara ve aynı zamanda koşulları uygun olmayan genellikle uzak bölgelerdeki insanlara taşır. Genellikle

halk kütüphanelerinin bileşenlerinden biri olsalar da toplumun her kesimine eşit hizmet amacı ile halk kütüphanelerinden daha derin bir misyona sahiptirler. Zira gezici kütüphaneler, toplumun ulaşamayan kara deliklerini aydınlatmak amacıyla oluşturulur ve geliştirilir. Bu özelliği ile toplumsal problemlerin azaltılmasına katkıda bulunur. Bireyleri güçlendirmek, yalnızlıklarına ve bilgi ihtiyaçlarına yerinde ve doğru zamanlı çözümler geliştirmek, gezici kütüphanelerin en belirgin özellikleri arasında yer alır.

Gezici kütüphaneler aynı zamanda toplumun kütüphane farkındalığının artırılmasını da amaçlamaktadır. Kütüphanenin varlığını unutanlara hatırlatmak ve kütüphanesi olmayanların kütüpha-

nenin varlığını yakınlarında görmesini sağlamak gezici kütüphanelerin misyonu içinde yer alır. Gezici kütüphanelerin varoluş nedenlerini şu maddeler altında özetlemek mümkündür:¹

- * Uzak bölgelere kütüphane hizmetlerini götürmek,
- * Bağımlılıkları veya sosyal izolasyonları nedeniyle kütüphaneleri ziyaret edemeyenlerin yakınlarına kadar kütüphane hizmetlerini taşımak,
- * Fiziki kütüphane maliyetini gezici kütüphanelerle azaltmak,
- * Sosyal programların ve yeni hizmetlerin duyurusunu ve uygulamasını yapmak; kütüphanenin varlığını hissettirmek.

Gezici kütüphaneler tarafından

verilen hizmetler genel olarak dört grup altında sıralanabilir:

a. Ödünç eser dağıtımı: Başta talep edilenler olmak üzere, hizmet verilen kitlenin ihtiyaç duyduğu türde eserlerin ödünç verilmesini sağlar.

b. Bireysel gelişim aktiviteleri: Hayat boyu eğitim ve kariyer planlama süreçlerinde kullanıcıların ihtiyaçları karşılanır; yönlendirme ve bilgilendirme hizmetleri ile destek olunur.

c. Eğitsel aktiviteler: Öğrencilerin okul etkinliklerine ve ödevlerine destek olacak materyali kullanıma sunar; kısa eğitim programları ile eğitim desteklenir.

d. Kültürel aktiviteler: Her yaş grubuna özel film ve drama gösterimi, hikaye okuma, yazım becerileri, el işi etkinlikleri, yarışmalar, özel gün kutlamaları, resim sergileri gibi faaliyetlerle yaş grubuna özel kültürel ihtiyaçlar karşılanır; insanların sosyalleşmeleri sağlanır.

Hizmet verdiği kitlenin türü, yararlanılan aracın özellikleri ve hizmetin sunulduğu yöntem gibi bazı faktörler, gezici kütüphanelerin türlerini şekillendirmektedir. Günümüzde gezici kütüphane olarak kabul gören türler, motorlu gezici kütüphane, çocuk gezici kütüphanesi, bisiklet/moped gezici kütüphane, tren kütüphanesi, bot-tekne-gemi kütüphanesi, depo ve istasyon kütüphanesi, sezonluk/mevsimlik kütüphane, melez uygulamalar şeklinde listelenebilir.

Gezici kütüphanelerde genellikle kütüphanecilik eğitimi almış kişiler, farklı formasyonlara veya tecrübelere sahip yarı profesyoneller, kütüphanecilik eğitimi veya geçmişi olmayan genel çalışanlar ve öğrenci, emekli, ev hanımı gibi birbirinden farklı özelliklere sahip gönüllüler olmak üzere dört tür personel görev alabilir.

İnternet ve akıllı telefonlar birey ve toplum hayatında çoğu davranış kalıbının değişmesine neden olmuştur. Pek çok insan gündelik bilgi ihtiyacını büyük oranda internet bağlantısı olan telefonlar aracılığıyla karşılamaktadır. Bu durum, özellikle halk kütüphanelerinin varlık nedenine ve amacına doğrudan etki etmiş; pek çok araştırmada halk kütüphanelerinin kullanıcı ve ödünç alınan materyal sayısında azalma olduğu ifade edilmiştir.^{3,4,5}

Bilişim teknolojilerinin yaygınlaşması, ulaşım sisteminin insan hareketliliğini kolaylaştırması, kentlere göç ve kentsel imkanların kırsala yayılması gibi pek

Lizbon'da Portekiz kültür ve edebiyatına dair kitaplar bulunduran ve hedef kitlesi turistler olan bir gezici kütüphane
https://bookstr.com/tag/travel/page/4/

çok etken, gezici kütüphanelere duyulan ihtiyacı da azaltmıştır.

Kullanıcı sayılarının genel olarak azalmakta olduğunu gösteren yayın ve raporlara karşın, hizmetlerini yenilikçi yaklaşımla gözden geçiren ve kendilerinden talep edilen ihtiyaçları yeni bir anlayışla karşılayan kütüphanelerde ise kullanıcı sayılarının arttığını ifade eden çalışmalar da bulunmaktadır.⁶ Özellikle halk kütüphaneleri, kütüphanenin tarihî misyonunu canlı tutmak ve toplumun ilgisini okumaya yönlendirmek için geleneksel kütüphane hizmetlerine ek olarak yeni hizmetler sunmaktadır. Çoğu gezici kütüphanede de benzer şekilde çeşitlilik gösteren kullanıcıların farklı taleplerini karşılayabilmek için hizmetleri zenginleştirme yoluna gidilmektedir. Ödünç okuma materyaline ek olarak bilişsel ve el becerilerinin geliştirilmesine yönelik faaliyetler gezici kütüphanelerin yaygınlaşan hizmetleri arasına girmeye başlamıştır.

TÜRKİYE'DE GÜNCEL DURUM

Türkiye'de uluslararası düzeyde gündem olan ilk gezici kütüphane uygulaması, Mustafa Güzelgöz'ün Nevşehir'e bağlı Ürgüp ilçesinde 1957 yılında taşradaki köylere kitap dağıtmak üzere eşekleri araç olarak kullanmasıdır. Güzelgöz bu hizmetini 1959 yılında beş merkez, üç at ve bir katırla daha da geliştirerek hizmet verdiği köy sayısını büyük miktarda artırmıştır.² Türkiye'de 1960'lı yıllara kadar gezici kütüphane hizmetlerinin daha çok

köyler için hayata geçirildiği anlaşılmaktadır. Çeşitli binek hayvanları sırtında yürütülen münferit örnekler dışında, motorlu araçlarla ilk gezici kütüphane hizmeti 1963 yılında başlamıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde minibüs ve otobüs gibi araçlarla uzun dönemler boyunca hizmet veren gezici araçların sayısı her dönemde farklılıklar göstermiştir. 2018 yılı verilerine göre il halk kütüphaneleri çatısı altında hizmet veren gezici kütüphane sayısı 54'tür.⁷

Uzun yıllar boyunca gezici kütüphane hizmeti genellikle kitap ödünç vermekle sınırlı kalmıştır. Bu durum halk kütüphanelerinde yaşanan yapısal değişim süreci ile birlikte değişmeye başlamıştır. 'Yaşayan kütüphane' yaklaşımı içinde yeniden tasarlanan gezici kütüphanelerin çoğu, kullanıcılarına modern bir kütüphanede verilen pek çok hizmeti sağlama başarısı göstermektedir. **Z**

NOTLAR

- 1 International Librarians Network. "Different libraries around the world: Mobile library", 2015. Erişim tarihi: 02 Şubat 2019.
- 2 Fibhaber. "Eşekli kütüphaneci Mustafa Güzelgöz Kennedy'den ödül almıştı", 2017. Erişim tarihi: 11 Aralık 2018.
- 3 A. Flood. "Library use in England fell dramatically over last decade, figures show". The Guardian, 2016. Erişim tarihi: 22 Ocak 2019.
- 4 J. B. Horrigan. "Libraries 2016". Pew Research Center, 2016. Erişim 06 Şubat 2019.
- 5 K. Pundsack. "Public library usage shows ten-year increase". Public Libraries Online, 2016. Erişim tarihi: 09 Ocak 2019.
- 6 T. Osmeña. "1st Philippin eLibrary to open 24 hours marks 286% increase in users", Good News Pilipinas, 2019. Erişim tarihi: 23 Ocak 2019.
- 7 Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü. "Gezici Kütüphane Araçları Teslimi". Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2018. Erişim tarihi: 08 Ocak 2019.

AVRUPA'DA BİRKAÇ GEZİCİ KÜTÜPHANE

İtalya'da emekli bir öğretmen Antonio La Cava, gezici kütüphane olarak kullandığı metavazı bibliomotocarro aracı ile taşıyarak çocuklar ve gençler için unutulmayacak bir kütüphane deneyimi sunuyor.

La Cava'nın raflar, kitaplar ve yazı malzemeleri ile donattığı mavi renkli bibliomotocarro, kendi çizdiği rotada hareket ederek bir kasaba meydanında konaklıyor, çocukları bir araya toplayarak ücretsiz okuma imkanı sağlıyor. La Cava şöyle diyor: "Asıl amacım, gençlerin ve çocukların okumanın

saf zevkini keşfetmelerine yardımcı olmak, onlara eşlik etmek. Okumayı öğrencilikten gelen algı ile görev gibi düşünebiliyorlar ve soğuk durabiliyorlar, ama okumanın zevkine vardıklarında ve keşsettiklerinde bir daha asla bırakamıyorlar."

Emekli bir öğretmenin bu kişisel teşebbüsü dışında kurumsal gezici kütüphaneler de çalışıyor. Sayısı her ne kadar azalsa da, hizmet niteliğini artırmış olarak varlığını sürdüren gezici kütüphaneler var.

Bahse değer olanlardan bir tanesi, üç ayrı ülkeyi birbirine bağlayan ve çocuklarla yetişkinlere hizmet veren "bibliobus" Koper, İtalya-Sloven-

ya-Hırvatistan arasında sürekli seyahat ediyor. Koper, bu tür fonksiyonlar için Fera Avto firması tarafından özel üretilmiş, internet erişimi olan, iki büyük ekran ve tabletler bulunduran, fiziksel kitaplara ek olarak elektronik kitaplara erişim imkanı sunan bir gezici kütüphane.

Koper, okul çocukları ve emekliler için değer ifade ediyor. Bünyesinde bulundurduğu Slovence ve İtalyanca kitaplar, taşradaki küçük kütüphanelerden daha fazla. Ödünç alma COBISS sistemi içinde tamamen otomatik olarak yapılan Bibliobus, pazartesten perşembeye haftada bir defa, tesbit edilen güzergahta dolaşiyor.

Hırvatistan'da bir başka mütevazı gezici kütüphane, Rijeka Şehir Kütüphanesine bağlı olarak 1969'dan bu yana çalışıyor. İlk başladığında o zamanın Bibliobus'u Hırvatistan ve Yugoslavya'da türünün ilk mobil kütüphanesi imiş.

Bibliobus 1996 yılından bu yana Rijeka şehir sınırları içinde sabit bir kütüphanesi bulunmayan yerleri, anaokulları ve kurumları geziyor. Bibliobus her hafta 08.00-13.00 arası aynı saatte, aynı yerde, konaklama programına göre çalışıyor.

Bibliomotocarro, İtalya

Bibliobus Slovenya

Bibliobus Hırvatistan

©

Bibliobus Koper: kp.sik.si

©

Bibliobus: gkr.hr